

Ekspeditsioonil kogetud impulsside kokteilid

Lauri Lagle: „Meie lavastustes on esmalt alati olnud idee ning see omakorda on tinginud vormi, milleks vahel on sõnad, vahel helid ja vahel muud kombinatsioonid.“

EERO EPNER

Lauri Lagle: „Kogu aeg tuleb juba käigu pealt filtreerida, mis on lavastuse tarvis potentsiaaliga ja mis ei ole. Seepärast peabki tuum olema kohe teada, muidu upuks materjali ära.“

2019. aasta lõpul kutsus Lauri Lagle asutatud Ekspeditsioon koostöös Von Krahli teatriga kolmeks aastaks kokku ühise püsitrupi. Võimaluse selleks andis asjaolu, et Lagle osutus üheks kahest Sakala 3 teatrimaja ideekonkursi lõppvooru jõudnust, kellele kultuuriministeerium määras loominguliste plaanide elluviimiseks kolmeaastase tegevustoetuse. Nüüdseks on ta toonud Ekspeditsiooni ja Von Krahli teatri ühistöös lavale neli lavastust: „Paratamatus elada ühel ajal“ (2019), „Sa oled täna ilusam kui homme“ (2020), „Tähtede all“ (2021) ja tänavu augusti lõpul Noblessneri valukojas esietendunud „Ainult jõed voolavad vabalt“. Lagle sõnul väsitab teda praegu kõige rohkem teadmatus, mis saab trupist edasi ning kas sama koosseisuga tehakse veel lavastusi või jäi „Ainult jõed voolavad vabalt“ nendega viimaseks.

„Ainult jõed voolavad vabalt“ on sinu neljas Ekspeditsiooni lavastus, kuid selles teevad kaasa Marika Vaarik, Rasmus Kaljupärv ja Mari Abel, kellega alustasid koostööd juba NO99s või Von Krahli teatris töötades. Kas sulle on see lavastus osa Ekspeditsioonist või algas teekond juba varem?

Tajun seda teekonda võrdlemisi ühtse liikumisena, erilaadsed lavastused on osa ühest pikemast otsingust. Seejuures, need neli Ekspeditsiooni-aegset lavastust koostöös Von Krahli teatriga moodustavad siiski ka omaette mõtestatud terviku. „Paratamatus elada ühel ajal“ oli selle trupi esimene lavastus ja algpunkt, ent proovisaalis lahendatavad küsimused olid hakanud mõtteliselt kerkima juba varem. Või täpsem on vist öelda, et küsimused on arenenud loomulikult viisil siiani, sest mingeid küsimusi ei oska enne esitada, kui pole mingeid etappe nii elus kui ka lavastamise käigus läbinud.

Kas „Ainult jõed voolavad vabalt“ on mingi etapi lõpp?

Sellele saab vastata tagantjärele. Aga kindlasti ei hakanud me tegema seda lavastust teadmiseiga, et see on selle kooslusega meie viimane lavastus: vorm ega teemad ei olnud kuidagi lõpetamise mõttest tingitud. Kui kellelegi tundub, et

lavastus on millegi kokkuvõte, siis teadlikult polnud see nii mõeldud. Kui me jätkata ei saa, siis see kujuneb tõesti lõpuks, aga sellist soovi meil polnud.

Kas lavastuse sõnavaesus ja helirohkus on tulnud orgaaniliselt või seetõttu, et oled teadlikult otsinud teistsuguseid väljendusvahendeid?

Orgaaniliselt. Meie lavastustes on esmalt alati olnud idee ning see omakorda on tinginud vormi, milleks vahel on sõnad, vahel helid ja vahel muud kombinatsioonid. Räägitakse, et teatris helide kaudu lahendatud lavastus on eksperimentaalne, kuid mina nii ei leia. Need on siiski ennekõike vormilised vahendid, mitte eesmärk omaette, nad on millegi muu teenistuses.

Ma ei ole tahtnud vormiga katsetada, vaid olen püüdnud leida mingi sisemise vajaduse, mis peaks olema omakorda väga seotud tolle ajahetkega, ning sellest vajadusest liigume ühiselt edasi, proovides seejärel leida sobivad väljendusvahendid. Ma ei ole kunagi nii mõelnud, et tahaksin tingimata ühte või teist vormi proovida. Kõige alguses on siiski idee, mitte sõna. Või heli. Oli vaja väljendada hetke meeolust tulevaid tundeid. Usaldada impressioone.

Mulle tundus, et sõnaga ei oska ma praeguses ärevas ja ebastabiilses maailmas midagi teha, sellel pole piisavalt jõudu liigutada. Oli soov koonduda sissepoole. Loobumine sõnast oli sisuline otsus. Aga ilma verbaalse väljenduseta võimalusi olen otsinud varemgi: „Päev pärast vaikust“ (2017) puhul ei kasutatud samuti ühtegi sõna, ka „Portselansuitsu“ (2007) esimesed 24 minutit kulgesid teiste väljendusvahendite kaudu.

Mida tähendab sulle lavastuse idee? Kas idee on väide maailma kohta, lavastuse atmosfäär, tegelaste suhted või midagi muud?

„Sa oled täna ilusam kui homme“ puhul on näiteks peamiseks ideeks küsimus, kas lavalolijate ehk sinna loodud sõpruskonna vahel on võimalik tekitada nii tugev ja sügav side, mis on väärt, et seda kaitsta. Ja siis see katse, mis näitlejatega laval läbi viiakse, järgib seda printsiipi. Eesmärk oli mängida ennast grupina täielikult plindrisse ja siis otsida labürinti mööda väljapääsu. Vaja oli sõpruskonnana kokku jääda. Idee pole seal luuletuste lugemine või sõnavalang, vaid tegelaskujude vaheline energia. Aga seal on veel tasandeid. Ka atmosfäär on mulle tõesti väga tähtis osa lavastusest, kuid mitte ainus. Näiteks „Paradiisi“ (2016) puhul sisaldus kogu tuum taimede igavikulises ülevärvimises, mille jooksul elati ära terve elu. Kuid jällegi, tasandeid oli ju veel.

Oled rääkinud, et koos püsitrupiga on võimalik kõige paremini otsida. Prooviks siiski sõnastada täpsemalt: mida te otsinud olete? Näiteks kui tegid

lavastuse „Ainult jõed voolavad vabalt“ läbimänge, siis mida su märkused puudutasid?

Viimastes proovides seda, kuidas kõik muutuks katkematuks. Kuidas teha nii, et tekiks terviklik voolamine. See pole ainult tehniline küsimus, kuidas rütmistada, haarata vaatajat paremini kaasa, vaid et voolamise tunne mõjuks metafoorina ja vaataja kogeks elu teatud võimalusi, mida ta argises olemises ei jõua kogeda. Vool ja kulgemise võlu on see, mida otsisime. Ja kuidas valmistada vaataja ette, et ta tuleks kaasa ka sügavamatesse kihtidesse. Tuleb leida see rada.

Mulle meeldis Nick Cave'i kontserdil Haapsalus, kuidas ta töötas publikuga, et ta saaks kontserdi viimases osas nende kätele toetuda. See ei ole iseenesest mõistetav, et staar hüppab publikusse ja ta püütakse kinni. Ta tegi selle nimel tööd, ütles, et mul on teid vaja. Sellel on suurem mõõde: mitte ainult kätele minna, vaid saavutada sügavam lähedus ja ühendus. Et viia publik kaasa oma plaanidega.

Siis olid veel loomulikult ka märkused detailide kohta ja et igas muusikalises stseenis avalduks selle essents.

Sinu lavastuste algus- ja lõpp-punkt on idee, küll aga vormitasandil olete sageli väga erisugustes kohtades. See, milliste vormidega sa alustad, ei ole see, millistega lõpetate. Millest seekord lavastus alguse sai?

Alustasime mõttest, et on muusikaliste piraatide kommuun, kes on vabanenud ebaolulisest, eraldunud ja keskendub ainult olulisimale. Meil oli ka päris mitmeid tekste ja psühholoogilisi stseene, ent aja jooksul selgus, et selle lavastuse idee neid praegu ei vaja ning jäime ainult bänditeema juurde.

Kohe alguses peale sissejuhatavat faasi oli proovisaal pille täis ning nende valikul ei olnud tähtsust, kes mis pilli mängida oskab. Samuti otsisime mitte kitsalt muusika, vaid laiemalt helide tekitamise võimalust – nii olid lisaks viiulitele ja trummidele proovisaalis ka pesulauad, kaablid, plekkpurgid jms. Iga näitleja võis hommikul kodust kaasa haarata mingi eseme ja vahel oli sellega tekitatud heli väga huvitav. Mäletan näiteks, et Rasmus Kaljujärvel oli kaasas väga põnev kommikarp.

Alguses me ei otsinud kooskõla, vaid vaatasime, mis heli instrumendid teevad. See oli päris väsitav ja pärast esimest nädalat tunnistasid mõned näitlejad, et hakkavad hulluks minema. Siis hakkasime harjutama mõnda kindlat lugu ja helisid kombineerima, rütmistama. Hiljem tegime midagi, mida ise nimetasime piltide tegemiseks: panime muusikalisele atmosfääriletüüdile pealkirju, näiteks „India elevant andis uue hiti välja“, ja vaatasime, mis assotsiatsioone siis see kelleski tekitab, nii liikusime edasi. Siis tulid pikad *jam session*'id.

Üks impressioon võib kanda palju kauem kui üks lugu ning selle sees võib olla mitu erisugust improvisatsiooni. Kõige keerukam aeg oli mulle see, kui materjali oli kogunenud kümnete tundide kaupa ja tuli hakata tegema valikuid, mida edasi arendada, millistele teemadele tervik ehitada.

Mille järgi valikuid tegid?

Kogu aeg tuleb juba käigu pealt filtreerida, mis on lavastuse tarvis potentsiaaliga ja mis ei ole. Seepärast peabki tuum olema kohe teada, muidu upuks materjali ära. Ei käinud peast läbi võimalust, et valida muusikapalu, mis on meeldivad ja õnnestunud ning laulda ja laduda need ritta – see oli kohe välistatud. Tähtis oli koostada siiski teatud seisunditel liikuv tervikpartituur ehk suurem idee dikteerib, mis sobib ja mis ei sobi. Peamine on, et materjal on vajalik, tihtipeale võib jääda paremik ka vasakule. Ja dissonants erutab.

Enne iga prooviperioodi räägid, et tahaksid seekord kindlat struktuuri, võib-olla isegi alguse ja lõpuga teksti, millele toetuda, ning nii saaks keskenduda rahulikult tööle näitlejatega. Ometi läheb alati nii, et kui mingi struktuur ka alguses olemas on, siis see hüljatakse ning sa toetud proovisaalis loodud näitlejate improvisatsioonidele. Mis sind improviseerimise juures sedavõrd võlub?

Sa eksid. Ma ei ole sugugi alati improvisatsiooni töömeetodina kasutanud. Selle võimsa vahendi võimalusi olengi hakanud kompama koos püsitrupiga. Ma räägin kogu aeg, miks on oluline teha järjepidevalt ja püsitrupiga. Sest siis sa saad kutsuda kokku mõttekaaslased ja teha keerulisemaid katseid, rohkem riskida. See nõuab nii palju aega, usaldust, vaatlemist, mõtlemist, kuidas inspiratsioonikraanid lahti saada ja seejuures seda vabavoogu eesmärgipäraselt suunata.

Minu esimesed lavastused ei olnud ka alati ainult tekstipõhised, aga mul polnud ausalt öeldes aimugi, mis improvisatsioon on. Improviseerimisega hakkasin tegelema teatris NO99 oma viimast tööd tehes, aga ka siis ja ilmselt tulevikuski ma pigem kombineerin erisuguseid impulsse – kasutan nii valmis tekste ja kujundeid kui ka proovisaalis otsitut.

Improvisatsioon pole suvaliste assotsiatsioonide pakkumine ilma sisemise plaanita. Näitlejad peavad olema korruga väga teadlikud lavastuse ideest, sellest aru saama ja kinni hoidma, ning oskama seejuures sellest ka lahti lasta, et nad ei hakkaks stseene improviseerides ideed illustreerima, vaid pakuksid uusi ootamatuid olukordi, mis ühtlasi kuuluvad tervikusse, mitte ei hargne kõikjale.

Kui palju te muusikast rääkisite?

Mitte eriti palju.

Seega on sinu arvates improvisatsioonide eelduseks mitte konkreetne ülesanne, vaid ühise mõttemaailma ja seisundi loomine?

Kui improviseerima hakatakse, siis see ei tule kunagi tühjalt kohalt. Lavastuse „Ainult jõed voolavad vabalt“ prooviperioodi alguses istusime neli nädalat koos ja rääkisime erisugustest lavastusega seotud ideedest: mida me otsime, kuidas elust ja maailmast praegu aru saame, mis on lavastuse sõnum, mis seisundeid otsime. Konkreetsematest teemadest käisid läbi nii Ukraina sõda, anonüümsus kui ka eraklikkus jpm.

Mulle väga oluline teema on kooshoidmise oskus. Ent me ei lähtunud ühest konkreetsest teemast, vaid proovisime abstraktsemalt väljendada ja aru saada, mis kohas me praegu oleme, kuidas aega ja maailma tajume. Need vestlused olid väga vajalikud, sest suunasid seesmiselt hilisemaid muusikalisi otsinguid ning tekitasid ka mingi ühise sisemise hingamise, teatud harmoonia. Alles siis saab minna n-ö puhtale lehele tagasi.

Sarnaselt paljudele lavastajatele meeldib sulle töötada trupis kindlate inimestega. Mis sind nende juures paelub?

Neil on sügav vajadus ja huvi otsingute ning trupiteatri vastu. Need kaks omadust on vist kõige tähtsamad. Näitlejad tahavad millestki uuest aru saada ning seda sisemiselt, siiralt. See on neile kindlasti ka kurnav, nad ei saa minna kindla peale välja, ei saa loota eelmisele õnnestumisele, kuid teistmoodi nad ka ei taha. See tähendab, et nad on valmis edasi minema ka siis ega kaota usaldust, kui me kohe pole midagi leidnud. Mulle tundus, et seekord tajusin nende silmis isegi teatavat maniakaalset sädet, mis väljendas sisemist kaifi mõttest, et astume üheskoos veel õhemale järele. Me ei lähe proovisaali õnnestuma, vaid otsima.

Muidugi soovime lõpuks enda idee ja katse raames õnnestuda, kuid me oleme kokku leppinud, et läbikukkumine proovis on võimalik ja võib-olla isegi vajalik. Ilmselt on see valus, aga nad on selleks endiselt valmis. Neile meeldib ansamblimäng. See tähendab, et idee nimel on nad valmis iseenda soorituse alla suruma – selleks, et proovida sõnastada või kehastada midagi, mis on suurem kui nende individuaalne impulss või taotlus. Inimlikus plaanis nõuab see alandlikkust, oma ego allasurumist. Ja tohutut huvi, uudishimu, julgust.

Kas olete sõpruskond?

Pigem mõttekaaslased. Arvan, et ei ole eeltingimus olla niimoodi töötades sõbrad. On räägitud, et teatrist NO99 jäid inimesed justkui ripakile ning jõudsid Ekspeditsiooni – aga nad ei jäänud kuhugi ripakile, me läksime lihtsalt mõttekaaslastega edasi. Me ei ole sekt, kus inimesed kaotavad oma individuaalsuse ja järgivad mingit ideed või käsku. Iga näitleja soovib leida igas lavastuses oma lähenemisviisi ning minu meelest on lavastaja ülesanne juhtida protsessi nii, et lavastus muutuks näitleja omaks, mitte ei jääks võõraks. Ühendada kõik tervikuks.

Kunagi ütlesid, et kardad teatrit juhtida, sest äkki see muudab sind inimesena. Kas Ekspeditsiooni vedamine on sind muutnud?

Ma ei mäleta, mida ma tookord mõtlesin, enam sellist hirmu pole. Ilmselt olen muutunud hoopis rahulikumaks inimeseks. Ja õppinud ka sujuvamalt teemasid vahetama. Vanasti oli väga häiriv, kui lavastuse peale mõeldes tuli keegi mõne muu küsimusega sisse, aga praegu olen avastanud mustri, mida järgides suudan kaitsta lavastamiseks sobivat seisundit.

Kas sa väsima ei hakka?

Praegu väsitab teadmatus: kas, kus ja kuidas me trupiga edasi teha saame.

Oled sa mõelnud mõne suurema teatri kunstiliseks juhiks kandideerimisele?

Olen mõelnud küll ja ma ka ju kandideerisin Sakala 3 teatrimaja kunstiliseks juhiks.

Kas sa järgmist lavastust kujutad juba ette?

Peaproovide ajal on alati üks huvitav ajahetk, mis on küll üpris lühike, aga kus korraga tuleb mitmeid uusi ideid, ja kui need meelde jääd, siis hea on hiljem nende peale mõtlema hakata. Teinekord, kui avastad midagi, siis mõtled ka selle peale, kuidas järgmises lavastuses jätkata midagi, mis juba viimases lavastuses on mingil moel endast aimu andnud.

Vahel on küsitud, et hea küll, Lagle teeb oma lavastusi, mis põhinevad impulsside kokteilil, aga millal ta teeb Tšehhovit, Strindbergi, mingit valmistekesti. On see imelik küsimus?

Ma ei oska sellele vastata. Kui tuleb idee, miks seda praegu teha, küllap siis teen. Aga miks tahetakse, et ma Strindbergi teeksin? Kas keegi tõesti niisama küsib seda, ma ei usu.

Kas sulle reisimine meeldib ja kuhu sa reisida tahaksid?

Meeldib ikka. Tahaks minna paljudesse kohtadesse, ent ennekõike sinna, kus on võimsad loodusvaated ja nähtused. Vaadata ookeani avarust ja viibida mägedes. Tahaksin sõita autoga mööda kõrbemaanteed ja vaadata kanjoneid.

Millised kunstinäitused sulle mõju on avaldanud?

Viimati Urmas Lüüsi väljapanek „Ülerahvastatud üksindus“ (2022), aga tugevasti on meeles näiteks Hilma af Klinti näitus Kumus (2015), tema abstraktsed maalid. Kiasmas näitusel „ARS22“ meeldis mulle erakute tuba. Ikka pidevalt miski mõjub.

Kas sa üksinda muusika järgi tantsid?

Varem tantsisin rohkem, aga nüüd tantsin koos tütreaga. Meil on üks galopeerivate hobustega animafilmi lugu. See tõstab kõrgele. Vahel teeme akna ka lahti.

Keda sa lavastajatest oled huviga jälginud?

Neid on mitmeid nii Eestis kui ka mujal. Huvitav on jälgida, mis teemadega keegi tegeleb, kui lavastaja kirglikult midagi otsib, ning kuidas ja mis vahendeid kombineerides ta püüdleb selle väljenduse poole. Miks keegi üleüldse lavastab?

Oled sa mõelnud, et teeksid midagi muud: kirjutaksid, teeksid muusikat?

Kui oskaksin muusikas end piisavalt selgelt väljendada, siis tegeleksin muusikaga. Filmistsenaariumi kirjutatan. Praegu pole olnud nii palju aega, aga seal on mõtted pooleli. Mulle meeldib mõtlemise seisundi erinevus: teatris käib tervikprotsess kiiresti ja intensiivselt, pead olema kogu aeg kõrgetel temperatuuridel, teised kunstivaldkonnad annavad võimalusi ka teistsuguses rütmis ja etapiviisiliseks lähenemiseks. See loob eeldused ka teistsugustes seisundites mõtisklemiseks, lahendamiseks ja sõnastamiseks. Filmi teed nt viis aastat ja rütm on hoopis teine, saab mingi idee üle kauem mõelda, temast mitu ringi üle käia ja ilmselt tulevad vastused seetõttu samuti teistsugused.

Kohe algab sügis. Ootad sa seda?

Vanasti ootasin sügist väga, see oli mu lemmikaastaag, nüüd ootan pigem suve. Sügises oli alati mingi tugev tajutav muutumine, suvi tundus kuidagi väga küps ja staatiline – nagu ka talv. Nüüd ma enam nii ei mõtle.

